

van het *Monasiicon belge* voorde seculiere kapittels is een dringende noodzaak. Nazet heeft met zijn bijdrage over Henegouwen een belangrijke stap in de goede richting gezet.

Thérèse de Hemptinne

R. Meens, *Het tripartite boeteboek. Overlevering en betekenis van vroegmiddeleeuwse biechtvoorschriften (met editie en vertaling van vier tripartita)* (Dissertatie Nijmegen 1994, Middelleeuwse studies en bronnen XLI; Hilversum: Verloren, 1994, 581 blz., ISBN 90 6550 261 0).

Dit proefschrift is een waardevolle, maar moeilijk toegankelijke studie over teksten die vanaf het begin van de achtste eeuw tot in de twaalfde eeuw in bepaalde gedeelten van Latijns-christelijk Europa een belangrijke invloed hebben uitgeoefend. Fundamenteel is in dezen het samenstel geweest van elementen uit de Ierse, Angelsaksische en Frankische kerkelijke boetpraxis: op die trits is het begrip 'tripartite' gestoeld. Die osmose heeft zich in eerste instantie in het noorden van het huidige Frankrijk voorgedaan — kerngebied van het Frankische rijk— waarna het daaruit voortgevloeide soort boeteboeken met name in Zuidduitse streken ingang vond, waarvandaan zij in Italië bekend werden; ook in Spanje is van 'tripartite' invloed sprake geweest, zij het in mindere mate en vooral in een latere fase dan in de genoemde streken: Spanje kende een eigen traditie.

Meens beschrijft consciëntieus het relatiepatroon waarvan ook de vier bij uitstek door hem behandelde tripartite boeteboeken het resultaat zijn geweest. Die teksten worden uitgebreid naar herkomst, aard en hoedanigheid geanalyseerd. Meens heeft de tekst van die vier *paenitentia* in zijn boek opgenomen (drie van de vier zijn door hemzelf verzorgde tekstuittgaven, de vierde is gebaseerd op een bestaande uitgave) en deze vergezeld doen gaan van een Nederlandse vertaling, een prestatie die niet voldoende kan worden gewaardeerd.

Het betreft achtereenvolgens het *Paenitentiale Sangallense tripartitum* (73-104: analyse; 326-353: tekst en vertaling)—als tekst tegen het einde van de achtste eeuw in Noordfranse contreien ontstaan en voorts in Zuid-Duitsland geredigeerd (het gebruikte handschrift stamt uit het tweede kwart van de negende eeuw) —, het *Paenitentiale Vindobonense B* (105-137: analyse; 354-433: tekst en vertaling)—tekst en handschrift, wellicht een autograaf, waarschijnlijk in Salzburg (of mogelijk in Freising) vervaardigd in het laatste kwart van de achtste eeuw —, het *Paenitentiale Capitula Iudiciorum* conform de uitgave van H. J. Schmitz, *Die Bussbücher und das kanonische Bussverfahren* (Düsseldorf, 1898; herdruk Graz, 1958) 217-251 (138-176: analyse; 434-485: tekst en vertaling) - als tekst wellicht ook in Noordfranse contreien ontstaan in de tweede helft van de achtste eeuw — en het *Paenitentiale Parisiense compositum* (177-219): analyse; 486-550: tekst en vertaling) — verreweg de jongste tekst, ergens in Noord-Frankrijk geschreven in het tweede of derde kwart van de elfde eeuw en duidelijk bestemd voor praktisch gebruik in de zielzorg.

Onder andere aan de hand van de omvang en van gebruikskenmerken van de door hem geraadpleegde 106 handschriften met 'tripartite' boeteboeken maakt de auteur duidelijk dat die boeteboeken een actuele gebruikswaarde hebben gehad, met name voor de zielzorg, maar ook, zij het in beperkte mate, voor kerkrechtelijke en onderwijskundige doeleinden. Daarmee toont de auteur aan dat de conclusies van de Duitse historicus Dieter Harmening, die beweerde dat de boeteboeken in geen enkele relatie stonden tot de actuele godsdienstige praktijk, onhoudbaar zijn (267; vgl. 305).

Meens' stelling dat de betreffende teksten vooral in de zielzorg werden gebruikt, strookt met

de opvattingen van onderzoekers als Kottje (de belangrijkste mentor van Meens' onderzoek), Payer en Gurevich, en weerlegt de overtuiging van Franz Kerff die dit soort boeken in eerste instantie zag als kerkrechtelijke verzamelingen ten behoeve van de bisschoppen (221-222). Bij deze laatste vaststelling dient wel te worden aangetekend dat Kerff zijn conclusie baseerde op onderzoek van het boeteboek dat bisschop Halitgar van Kamerijk omstreeks 830 heeft geschreven en dat wel degelijk voor de kerkrechtelijke praktijk was bestemd. Op grond van de invloed van die tekst en de handschriftelijke verspreiding daarvan concludeerde Kerff dat het boeteboek exemplarisch was, terwijl Halitgars boeteboek in vergelijking tot de andere boeteboeken juist een uitzondering moet worden genoemd (263-264). Kerff's generaliserende opmerkingen gingen dus duidelijk te ver, zoals hij zelf ook heeft laten merken, wat niet wegneemt dat het door Meens gestipuleerde gebruik in de zielzorg kerkrechtelijke doeleinden geenszins uitsluit.

Het is gezien de grote investering in het zo uitputtend behandelen van de tekstuele context van de bedoelde teksten en het daaruit voortvloeiende resultaat bijna blasfemisch op te merken dat juist die grote aandacht voor die aspecten een nadere duiding van de maatschappelijke betekenis van de behandelde teksten in de weg heeft gestaan, getuige de betrekkelijk summier uiteenzetting over het omgaan met de bronnen (267-295); ook de conclusie (307-321) biedt wat dat betreft weinig soelaas. Waar Meens zelf in zijn samenvatting opmerkt dat de tripartite boetedoeken passen in het zogeheten 'getarifeerde boetesysteem', is het toch wat merkwaardig dat hij daarop niet nader is ingegaan (zijn uiteenzetting daarover (16-24) is geen analyse van dat verschijnsel).

De kwaliteit van het proefschrift vormt voldoende rechtvaardiging vooreen signalement in dit tijdschrift. Desalniettemin mag in dit verband worden opgemerkt dat de betrekkingen met de Nederlanden zich beperken tot de vaststelling dat de hier bedoelde boeteboeken evenzeer een samenstel zijn van Ierse, Angelsaksische en Frankische elementen als het doordringen van het christendom in deze streken en dat derhalve ook de gekerstende en de gekerstend wordende Nederlanden de omgeving zouden kunnen zijn geweest waar bepalingen uit die boeteboeken in praktijk zouden kunnen zijn gebracht en waar wellicht nieuwe noties tot de 'tripartite' boeteboeken zouden kunnen zijn bijgedragen.

Veel meer dan deze vage aanduiding kan over dat verband niet worden gezegd, want het blijft de vraag of Willibrord de bewerker is geweest van één van de Angelsaksische varianten, het *Paenitentiale Oxoniense II* (door Halitgar als zesde boek in zijn boeteboek opgenomen; 42-43, 317) en in één van de 'tripartite' resultaten, het *Paenitentiale Pseudo-Romanum*, zijn juist de in dat *Oxoniense* aanwezige bepalingen die wijzen op contacten met het Friese gebied weggelaten (317).

De opzet en uitwerking van het onderzoek maken dit boek meer tot een naslagwerk dan een leesboek, zodat het te betreuren valt dat het register veel te summier is, een bezwaar dat niet wordt geneutraliseerd door de verwijzingen naar pagina's in de tekst in het handschriftenregister, hoe handig dat laatste ook is. Een belangrijk maar veeleisend boek.

J. van Herwaarden

B. J. P. van Bavel, *Goederenverwerving en goederenbeheer van de abdij Mariënweerd (1129-1592)* (Dissertatie Rijksuniversiteit Utrecht 1993; Werken uitgegeven door Gelre XLIV; Hilversum: Verloren, 1993, 629 blz., ISBN 90 6550 251 3).

Met een grondbezit dat schommelde tussen de 3000 en 3500 hectare was de premonstratenzer abdij van Mariënweerd in de late middeleeuwen een van de rijkste abdijen binnen de huidige Nederlandse grenzen. Een studie naar de verwerving en het beheer van dat bezit was dus